

ጥቅምት 16 ቀን 2003 ዓ.ም

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነሀ

ሐጎስ ወልዱ

ብርሃኑ አመነው

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

አመልካች፡- የኢትዮጵያ መንገዶች ባለሥልጣን የቀረበ የለም

ተጠሪ፡- እነ አቶ ክድር ኃሌጅንሶ /አስራ ሁለት ሰዎች/- ጠበቃ አማን ቡልቡላ ቀረቡ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የመሬት ይዘታ ካሳ ጥያቄን የሚመለከት ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው የአሁኑ ተጠሪዎች በአሁኑ አመልካች ላይ በአርሲ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ታህሣሥ 13 ቀን 1998 ዓ.ም በመሠረቱት ክስ መነሻ ነው። በክሱ ተጠሪዎች እያንዳንዳቸው 6666 ካሬ ሜትር የሆነው የእርሻ መሬት ይዘታ የነበራቸው መሆኑን፣ አመልካች በዚሁ የእርሻ መሬት ላይ ጥቅምት 05 ቀን 1997 ዓ.ም ካምፕ ያሰፈረበት መሆኑን፣ እያንዳንዳቸው በመሬቱ ላይ በሄክታር ሰላሣ ኩንታል ስንዴ የሚያገኙ መሆኑን፣ በወቅቱ የአንድ ኩንታል ስንዴ ብር 200.00 /ሁለት መቶ ብር/ መሆኑን ገልፀው የአምስት ዓመት ምርት በጠቅላላው ብር 240,000.00 /ሁለት መቶ አርባ ሺህ ብር/ እንደሚያወጣ ጠቅሰው አመልካች በአዋጅ ቁጥር 455/97 አንቀጽ 7 እና 8 መሠረት ካሳውን እንዲከፍላቸው ይወሰን ዘንድ ዳኝነት ጠይቀዋል።

የአሁኑ አመልካችም ተጠሪዎች የመሬቱን ባለይዘታ መሆናቸውን የሚያሳይ ማስረጃ ስላላቀረቡ ለመክሰስ የማይችሉ መሆኑን በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት ያቀረበ ሲሆን በፍሬ ነገር ደረጃ ደግሞ ካምፕ የሰፈረበትን መሬት የሚመለከታቸው አካላት በተገኙበት የተረከበ መሆኑን፣ ካምፕ ከሰፈረበት መሬት ውስጥም 20794.5 ካ.ሜትር ላይ ብቻ መኖሩን የሚመለከተው አካል አረጋግጦ በአዋጅ ቁጥር 80/89 እና 401/96 መሠረት ተገቢው ካሳ መክፈሉን፣ በቀሪው 79,205.5 ካ.ሜትር ላይ ግን መሬቱ ባዶ ስለሆነ የወረዳ አስተዳደርም ሆነ የቀበሌ አስተዳደር ያነሱት የካሳ ጥያቄ ሳይኖር መሬቱን የተረከቡ መሆኑንና በዚሁ ይዘታ ላይ የቀረበው ክስ በተጨማሪ ማስረጃ ተደግፎ ያልቀረበ መሆኑን ዘርዘሮ ክሱ ውድቅ ሊሆን ይገባል ሲል ተከራክሯል።

የስር ፍርድ ቤትም የተጠሪዎችን ምስክሮችን ከሰማ እና መሬቱ እህል የሚያበቅል መሆን ያለመሆኑን ከሚመለከተው አካል ማጣራት ከአደረገ በኋላ የአመልካችን ክርክር ውድቅ አድርጎ ለካሳው በአዋጅ ቁጥር 401/96 መሠረት ኃላፊነት አለበት የሚል ምክንያት በመስጠት ለክሱ መሠረት የሆነውን የገንዘብ መጠን አመልካች እንዲከፍል ሲል ወስኗል። በዚህ ውሳኔ አመልካች ባለመስማማት ይግባኙን ለኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት አቅርቦ ግራ ቀኝ ከተከራከሩ በኋላ

የስር ፍርድ ቤት ውሣኔ ፀንቷል። የአሁኑ የሰበር አቤቱታ የቀረበውም ይህንኑ ውሣኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው።

የአመልካች ነገረፈጅ የካቲት 03 ቀን 2002 ዓ.ም በፃፉት ሦስት ገጽ የሰበር አቤቱታ በቦታች ፍርድ ቤቶች ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል የሚሉበትን ምክንያት ዘርዘረው አቅርቦዋል። ይዘቱም ባጭሩ ተጠሪዎች በአከራካሪው የመሬት ይዘታ መብት ያላቸው ስለመሆኑ ሳይሆን ለሌሎች ስለመሆኑ እና መሬቱ በተወሰደበት ሰዓትም በይዘታው ላይ ምንም ሰብል በሌለበት ሁኔታ የአምስት ዓመት ካህ ይከፈላቸው ተብሎ የተወሰነው ከሕግ ውጭ ስለሆነ ሊታረም የሚገባው ነው በማለት መከራከራቸውን የሚያሳይ ነው። የሰበር አቤቱታው ተመርምሮም ተጠሪዎች በይዘታው ላይ መብት ወይም ጥቅም የነበራቸው ስለመሆኑ የተረጋገጠ መሆን አለመሆኑ እና ከአዋጅ ቁጥር 401/96 አኳያ ካህ ይከፈል የመባሉን አግባብነት ለመመርመር ሲባል ለሰበር ችሎቱ እንዲቀርብ ተደርጓል። በዚህም መሠረት ተጠሪዎች በወኪሎቻቸው አማካኝነት ሐምሌ 14 ቀን 2002 ዓ.ም በተፃፈ ማመልከቻ የጽሑፍ መልስ የሰጡ ሲሆን የአመልካች ነገረፈጅ በበኩላቸው ሐምሌ 30 ቀን 2002 ዓ.ም በተፃፈ ማመልከቻ የመልስ መልሳቸውን ሰጥተዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር ባለመልኩ ከላይ የተገለፀው ሲሆን ይህ ችሎትም የግራ ቀኙን ክርክር ለሰበር አቤቱታው መነሻ ከሆነው ውሣኔ እና አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ሲቀርብ ከተያዘው ጭብጥ አንፃር በሚከተለው መልኩ መርምሮታል።

ከክርክሩ ሂደት መገንዘብ የተቻለው ተጠሪዎች ክሱን የመሠረቱት የእርሻ መሬት ይዘታችን በአመልካች ለሕዝብ ጥቅም ሲባል ተወስዶ ካህ ስላልተከፈለን ሊከፈለን ይገባል በሚል መሆኑን፣ አመልካችም ተጠሪዎች ክስ ለመመሥረት የሚያስችላቸው መብት ወይም ጥቅም የሌላቸው መሆኑንና ለክሱም በአጠቃላይ ሕጋዊ ኃላፊነት የሌለበት መሆኑን በመጥቀስ የተከራከሩ መሆኑን ነው።

አመልካች ተጠሪዎች ክስ ለመመሥረት መብት ወይም ጥቅም የላቸውም በሚል ያቀረበው ክርክር የቦታች ፍርድ ቤቶች ውድቅ ያደረጉበትን አግባብ ይህ ችሎት ለመመርመር የሚችል መሆን ያለመሆኑን ስንመለከተው ፍሬ ነገር የማጣራትና ማስረጃን የመመዘን ሥልጣን ያላቸው የስር ፍርድ ቤቶች ተጠሪዎች በይዘታው ላይ መብት የነበራቸው መሆኑን በማስረጃ ማረጋገጣቸውን መሠረት በማድረግ የአመልካችን ክርክር ውድቅ ያደረጉ መሆኑን ተመልክተናል። አመልካች የማስተባበያ ማስረጃም ከሚመለከተው አካል አላቀረቡም። አመልካች አጥብቆ የሚከራከረው ይዘታውን ተጠሪዎች ቀበሌ አስተዳደሩ በፃፈው አንድ ደብዳቤ እና የግብር ካርኒዎች ብቻ ሊያረጋግጡ አይገባም የሚል እንደምታ ያለውን ክርክር በማቅረብ ነው። ይሁን እንጂ የቀበሌ አስተዳደሩ የፃፈው ደብዳቤና የግብር ካርኒ ይዘታን ለማረጋገጥ አግባብነት የሌለው ማስረጃ ነው ለማለት የሚያስችል የሕግ መሠረት የለም። በአጠቃላይ ተጠሪዎች በይዘታው ላይ መብት ወይም ጥቅም ያላቸው መሆኑን ፍሬ ነገርን የማጣራትና ማስረጃን የመመዘን ሥልጣን ያላቸው የቦታች ፍርድ ቤት ያረጋገጡት ጉዳይ በመሆኑ ይህ ችሎት በኢ.ፌ.ዲ.ሪ/ፕብሊክ ሕግ መንግሥት አንቀጽ 80/3/ሀ/ እና አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 10 ድንጋጌዎች የተሰጠው ስልጣን መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ማረጋገጥ በመሆኑ ፍሬ ጉዳዩን ለማጣራት አልተቻለም። በመሆኑም በዚህ ረገድ የቀረበውን የአመልካችን ክርክር አልፏል።

አመልካች አጥብቆ የሚከራከረው ሌላውና ዋናው ነጥብ ተጠሪዎች ካህ እንዲከፈላቸው መወሰኑ ከአዋጅ ቁጥር 401/96 መንፈስና ይዘት ውጪ ነው የሚለው ሲሆን ይህ ችሎት ይህንኑ

የክርክር ነጥብ ከሕጉ ጋር አዛምዶ ተመልክቷል። አመልካች የተጠሪዎች የእርሻ መሬት ይዞታ ወሰደ ተብሎ የተረጋገጠው ጥቅምት 05 ቀን 1997 ዓ.ም ሲሆን ተጠሪዎች ክሱን የመሠረቱት ታህሣሥ 13 ቀን 1998 ዓ.ም ነው። እንዲሁም አመልካች ወሰደ የተባለው መሬት በወቅቱ እህል ማብቀል የሚችል መሆን ያለመሆኑ በሚመለከተው አካል ከመረጋገጡ ውጪ በአመልካች ሲወሰድ የስንዴ አዝመራ የነበረበት አለመሆኑ በበታች ፍርድ ቤቶች ተረጋግጧል። አመልካች በባዶ የእርሻ ይዞታ መሬት ካህ የመክፈል ኃላፊነት አለበት የተባለው መሬቱ ወደፊት ሊዘራበትና ሊመረትበት የሚችል ነው በሚል ምክንያት መሆኑን የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ውሳኔ እና ከአጠቃላይ የክርክር ሂደት ተገንዝበናል። እንግዲህ ጉዳዩ እንዲህ ከሆነ አግባብነት ያለው ሕግ የትኛው ነው? በዚህ ሕግ መሠረትስ አመልካች ካህ የመክፈል ግዴታ አለበት? ወይንስ የለበትም? የሚለው ጥያቄ መታየት ያለበት ነው።

አመልካች የተጠሪዎችን የእርሻ ይዞታ መሬት መወሰዱ በተረጋገጠበት ጥቅምት 05 ቀን 1997 ዓ.ም ስራ ላይ የነበረውና ለጉዳዩ አግባብነት ያለው አዋጅ ቁጥር 401/96 ነው። ተጠሪዎች ክስ የመሠረቱት ታህሣሥ 13 ቀን 1997 ዓ.ም ሲሆን በዚህ ወቅት ስራ ላይ ያለው ለሕዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ ስለሚለቀቅበትና ለንብረት ካህ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጣው አዋጅ ቁጥር 455/97 መሠረት ነው። ተጠሪዎች ከጉዳዩ አግባብነት አለው በማለት የሚከራከሩትም ክስ በመሠረቱበት ወቅት ተፈጻሚ የሆነውን ይህንኑ ሕግ ነው። ይሁን እንጂ ይህ አዋጅ ተፈጻሚነት እንዲኖረው የተደረገው ከሐምሌ 08 ቀን 1997 ዓ.ም ጀምሮ ሲሆን በመሸጋገሪያ ድንጋጌም አዋጅ ቁጥር 401/96 ተፈጻሚነት በነበረበት ወቅት የተወሰዱ የመሬት ይዞታ ጉዳዮች በአዋጅ ቁጥር 455/97 መሠረት የሚታዩበት አግባብ ስለመኖሩ አላስቀመጠም። ስለሆነም ጉዳዩ መታየት ያለበት መሬቱ ተወሰደ በተባለበት ወቅት ስራ ላይ በነበረው አዋጅ ቁጥር 401/96 መሠረት ሁኖ ተገኝቷል። በዚህ አዋጅ አንቀጽ 9/1/ መሠረት መሬት የሚወሰድበት ባለይዞታ በገንዘብ፣ በጉልበቱ፣ ወይም በፈጠራ ችሎታው ላፈራውና በመሬቱ ላይ ለሚገኘው ንብረት እንዲሁም ላደረገው ቋሚ ማሻሻል ካህ ይከፈለዋል በሚል የተደነገገ ሲሆን የዚህ አንቀጽ ንዑስ ቁጥር ሁለት ድንጋጌ ደግሞ ከባለይዞታው በሚወሰደው መሬት ላይ ለሚገኝ ንብረት የሚከፈል ካህ ንብረቱን ለመተካት ከሚያስፈልገው ወጪ ጋር ተመጣጣኝ ይሆናል ሲል ደንግግቷል። ከዚህ ድንጋጌ የምንገነዘበው አቢይ ነጥብ የካህ መሠረትና መጠን የሚወሰነው በይዞታው ላይ ንብረት ያለ መሆኑ ሲረጋገጥ መሆኑን ነው። ሆኖም መሬቱ ሲወሰድ ንብረት ያልነበረ ከሆነ ካህ ሊከፈል ይገባል ወይስ አይገባም የሚለው ጥያቄ ምላሽ የሚያገኘው በአዋጁ አንቀጽ 10 መሠረት ነው። ይህ ድንጋጌ የመሬት ይዞታው በቋሚነት የሚወሰድበት ሰው በመሬቱ ላይ ሰብል ወይም ተክል ቢኖርም ባይኖርም ተመሳሳይ መሬት ያለው ሰው የሚያገኘው አማካይ ገቢ በአዋጁ አንቀጽ 9 ከሚከፈለው ካህ በተጨማሪ የሚከፈለው ስለመሆኑ በመርህ ደረጃ በንዑስ ቁጥር አንድ ስር ያስቀመጠ ሲሆን ዝርዝሩም በደንብ እንደሚወሰን ያሳያል። የተጠቀሰው አንቀጽ ንዑስ ቁጥር ሁለት ድንጋጌም የመሬቱ ይዞታው ለተወሰነ ጊዜ ለሚወሰድበት ሰው ወይም ለወል መሬት ባለይዞታዎች በመሬቱ ላይ ሰብል ወይም ተክል ቢኖርም ባይኖርም መሬቱ ባይለቀቅ ኖሮ ከመሬቱ ሊገኝ ይችል የነበረው ገቢ መሬቱ እስከሚመለስ ድረስ ላለው ጊዜ ታስቦ በአዋጁ አንቀጽ ዘጠኝ መሠረት ከሚከፈለው ካህ በተጨማሪ እንደሚከፈል፣ በአንቀጽ አስር ንዑስ ቁጥር አንድ ድንጋጌ ከሚከፈለው ክፍያ መብለጥ እንደሌለበትና ዝርዝሩም በደንብ እንደሚወሰን ደንግግቷል። በአዋጁ አንቀጽ አስር ንዑስ ቁጥር አንድ እና ሁለት የተቀመጡት ድንጋጌዎች ተፈጻሚ የሚሆኑት የመሬት ባለይዞታው ለተወሰደበት ሰው ተተኪ መሬት ያልተገኘለት መሆኑን አግባብ ያለው የመስተዳድር አካል ሲያረጋግጥ ብቻ እንደሆነ ተጠቃሾ ድንጋጌ በንዑስ ቁጥር ሦስት ስር

በግልጽ አስቀምጧል። ለተጠሪዎች ካሳ እንዲከፈል የስር ፍርድ ቤቶች የወሰኑት ደንቡን መሠረት በማድረግ ባይሆንም ይዘታው ምን ዓይነት ሰብል እና ምን ያህል መጠን ሊያስምርት እንደሚችል ከሚመለከተው የክፍሉ አካል የስር ፍርድ ቤት ማረጋገጫ እንዲቀርብለት አድርጎ ባጣራው መሠረት ነው። ተጠሪዎች ለተወሰደባቸው መሬት ይዘታ ተተኪ መሬት የተገኘላቸው ወይም የተሰጣቸው ስለመሆኑ አልተረጋገጠም፤ አመልካችም በዚህ ረገድ ያቀረበው ክርክር የለም፤ በስር ፍርድ ቤትም የሚመለከተው አካል ለተጠሪዎች ተተኪ መሬት የተገኘላቸው ስለመሆኑ የገለፀው ነገር የለም። በመሆኑም ተጠሪዎች በአዋጁ አንቀጽ አስር ንዑስ አንቀጽ አንድ፣ ሁለት እና ሶስት ድንጋጌዎች ጣምራ ንባብ መሰረት የመፈናቀያ ካሳ የማያገኙበት ሕጋዊ ምክንያት የለም። በመጨረሻ የተወሰነው የመፈናቀያ ካሳ መጠን ሲታይም የተጋነነ ወይም ከክፍሉ አካል ከቀረበው ማረጋገጫ ይዘት ውጪ ነው ለማለት የሚያስችልም አይደለም። በመሆኑም ተጠሪዎች ባለይዘታ ስለመሆናቸው ተረጋግጧል እስከተባለ ድረስ በቦታው ላይ ሰብል ሳይኖር ቦታውን አመልካች መውሰዱ የመፈናቀያ ካሳ ለተጠሪዎች እንዲከፈል የሚያደርግ ስለመሆኑ የአዋጅ ቁጥር 401/96 አንቀጽ 9 እና 10 ድንጋጌዎች ጣምራ ንባብ እና የኢ.ፌ.ዲ.ሪፕብሊክ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 40/7/ ድንጋጌ ይዘትና መንፈስ የሚያስገነዝቡን ጉዳይ ሆኖ ስለአገኘን በጉዳዩ ላይ በተሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል ለማለት አልተቻለም። በዚህም ምክንያት ተከታዩን ወስነናል።

ው ሣ ኔ

1. በጉዳዩ ላይ በቦታች ፍርድ ቤቶች የተሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 348/1/ መሠረት ፀንቷል።
2. በዚህ ችሎት ለተደረገው ክርክር የወጣውን ወጪና ኪሣራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።

ት ዕ ዛ ዝ

በዚህ ችሎት የካቲት 05 ቀን 2002 ዓ.ም ተሰጥቶ የነበረው እግድ ተነስቷል።

መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት

ተ.ወ